

CUPRINS

Cuprins	2
Capitolul I	
Biserica străbună și oștirea română în istorie	3
Capitolul II	
Înființarea Episcopiei Armatei	7
Capitolul III	
Ierarhii Episcopiei Armatei	9
1. Protopop Dr. Vasile Saftu (1863 – 1922)	9
2. Episcopul Justinean Teculescu (1865 – 1932)	10
3. Episcopul Ioan Stroia (1865 – 1937)	10
4. Episcopul Partenie Ciopron (1896 – 1980)	11
Capitolul IV	
Clerul militar în timp de pace.	13
Capitolul V	
Rolul clerului ortodox în vreme de război	14
Capitolul VI	
Mărturii ale superiorilor bisericești și laici	15
Capitolul VII	
Desființarea Episcopiei Armatei	16
Bibliografie	17
I. IZVOARE INEDITE	17
II. IZVOARE EDITE	18
III. CĂRȚI – VOLUME	19
IV. STUDII ȘI ARTICOLE	25

Cuvinte cheie: Biserică, Armată, garnizoană, oștire, Episcop, Sinod, Inspectorat.

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Lucrarea de față, cu titlul *Istoricul Episcopiei Armatei (cu sediul la Alba – Iulia), între anii 1921 – 1948*, este structurată în șapte capitole mari, iar capitolele I – V, sunt la rândul lor împărțite în mai multe subcapitole.

Capitolul I

Biserica străbună și oștirea română în istorie

În acest capitol sunt evidențiate diferite afinități sau aspecte comune, existente între cele două instituții încă din perioada de formare a poporului român.

În timpul celor două războaie daco-romane (101 – 102; 105 – 106), prezența elementului religios era o realitate pe care o relevă istoricul A. D. Xenopol când afirmă că „întreaga viață morală a poporului geto-dac era dominată de formele religiei”¹.

După retragerea Aureliană (271 – 275), am menționat pe scurt mileniul migrațiilor, încheiat cu marea invazie tătară din 1241, stăpânirea acestora persistând peste ținuturile Est - Carpatice aproximativ un secol, iar peste ținuturile dintre Carpații Meridionali și Dunăre, ceva mai mult de o jumătate de veac, adică până la întemeierea Țărilor Române.

Înainte de întemeierea celor două state românești – Muntenia și Moldova – am amintit în treacăt existența formațiunilor politice prestatale (cnezatele și voievodatele), ale lui Litovoi, Ioan, Farcaș, Seneslau, pe lângă care a activat câte un episcop, *Diploma Cavalerilor Ioaniți* din 1247, menționând prezența între Carpații Meridionali și Dunăre a unor persoane și instituții sacramentale precum: biserici, preoți, arhiepiscopi.

După anul 1324, în locul formațiunilor politice amintite, între Carpați și Dunăre apare un singur stat și un singur conducător politic sau Domn, cu numele de Basarab I Întemeietorul (c. 1310 – 1352), cunoscut și sub numele de Negru Vodă.

Într-un context asemănător s-a realizat și unificarea formațiunilor politice prestatale dintre Carpații Orientali și Nistru (Moldova), cu deosebirea că forma de unificare s-a numit *descălecat*, principalii descălecători, veniți din Maramureș fiind Dragoș (1352 – 1354) și Bogdan (1359 – 1365). În continuare am arătat că urmarea imediată și firească a întemeierii celor două state românești a fost înființarea Mitropoliei Țării Românești, primul mitropolit fiind Iachint adus de la Vicina (1359) și a Moldovei, atestată documentar în septembrie 1386, în timpul domniei lui Petru I Mușat (1375 –

¹ A.D.Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ediția a III-a, vol. I, *Dacia Anteromană și Dacia Romană*, 513 Î. Hr. - 270 după Hr., 1925, București, Editura „Cartea românească”, pag. 64.

1391). Această Mitropolie a fost recunoscută de către Patriarhia Ecumenică la 26 iulie 1401, primul Mitropolit cunoscut fiind Iosif Mușat.

Realizarea acestor lucruri aproape simultan sau într-o perioadă de timp foarte scurtă, exprimă fără îndoială, strânsa legătură existentă între cele două instituții: Biserica, reprezentată în cazul de față de Mitropolit și Stat sau Armată reprezentat prin Domnul Țării.

Începând cu secolul al XV-lea am ilustrat fiecare veac cu figuri domnitoare dintre cele mai reprezentative, care prin credință și acte caritabile față de valorile Bisericii și-au înscris pentru totdeauna numele în cartea de aur a acestei instituții de sorginte divină. Astfel, Alexandru cel Bun (1400 – 1432), Domn creștin, înțelept și pașnic, pe lângă abilitățile diplomatice și arta militară, excelează și printr-o credință neîndoielnică în Dumnezeu și în puterea miraculoasă a Sfințelor moaște, motiv pentru care în anul 1415 „au trimis de au adus cu multă cheltuială moaștele Sf. mucenic Ioan al Novii (Ioan cel Nou n.n.) de la Cetatea Albă și le-au așezat în Târgu, în Suceava la Mitropolie”², arătând pentru prima dată că oștenii Moldovei ies la rampa istoriei „nu pe câmpul de luptă, ci asigurând paza moaștelor unui sfânt martirizat de păgâni și ale cărui moaște făcătoare de minuni au fost aduse la Suceava într-o impresionantă procesiune”³.

În ceea ce-l privește pe Ștefan cel Mare (1457 – 1504), cel mai longeviv domnitor român, atât de mare încredere avea în Mitropolitul Teoctist (1457 – 1477), încât în 1462, când preoții și boierii Moldovei fiind îndemnați să jure că vor păstra credința Poloniei, asemenea domnului „Teoctist singur dă actul în numele tuturor”⁴.

În secolul al XVI-lea, un Domn cu mare nădejde în ajutorul lui Dumnezeu a fost Radu cel Mare (1495 – 1508), care dorind să reorganizeze biserica din Țara Românească, aduce în țară „cu acordul Porții” pe Nifon, fostul Patriarh al Constantinopolului (1486 – 1488; 1496 – 1498). Chiar dacă acest plan a eșuat, merită apreciată creștineasca preocupare a Domnitorului de a face din Biserică o instituție puternică, pe care, atât el – ca reprezentant al Statului și al Armatei – cât și țara să se poată bizui în orice împrejurare.

Mai departe am scos în evidență caracterul autentic creștin, al lui Neagoe Basarab (1512 – 1521). Două realizări de răsunet sunt arhisuficiente pentru a-i înscrie numele în rândul sfinților din calendar. Una este de ordin arhitectonic, iar cealaltă de

² Dr. Alexandru V. Diță, *1415. Semnificația politică a unui act religios: Aducerea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava*, în „Armata și Biserica” nr. 4 / 1996, pag. 53.

³ *Ibidem*.

⁴ N. Iorga „Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor”, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Vol. I, Editura Ministerului de Culte, București, 1928, pag. 90.

ordin literar. Este vorba despre Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, și despre cunoscuta operă: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*. Această operă cuprinde cele mai împăciuitoare sfaturi date de evlaviosul voievod fiului său, pe care-l îndeamnă să fie înțelegător cu dușmanii, chiar în cele mai încordate situații, făcându-le și daruri pentru a evita vărsarea de sânge sau uciderea de om și numai dacă răutatea agresorilor va rămâne neclintită „să chemăm pe Dumnezeu în ajutorul nostru și cu ajutorul lui Dumnezeu să mergem împotriva lor. Pentru că, dacă sunt mulți, Dumnezeu i-a înmulțit, iar pentru nesmerenia lor, Dumnezeu îi va smeri și va da pe vrăjmașii noștri sub picioarele noastre”⁵.

Cel mai ilustru Domn român de la sfârșitul secolului al XVI-lea a fost Mihai Viteazu (1593 – 1601), voievod cu frică de Dumnezeu și cu dragoste față de oamenii bisericii și valorile sfinte ale credinței. Însușirile și calitățile lui Mihai sunt reflectate în atitudinea de respect ce le avea față de Vlădica Ioan de la Prislop, căruia Mihai i-a înălțat „spre marea indignare a catolicilor, sprijiniți până atunci de Bathorești, o Mitropolie „Valahă”, în capitala chiar a Țării, lângă locuința lui Napragi, episcopul latin al Transilvaniei”⁶. În preajma lui Mihai, alături de Mitropolitul Ioan, se mai afla și Dionisie Rally, patriarhul de Târnovo, cel ce „după datină l-a stropit cu aghiasmă, urându-i viață lungă”, și care, după afirmația lui N. Iorga „a fost duhovnicul și sfetnicul voievodului până la sfârșitul vieții”⁷.

În secolul al XVII-lea am menționat domnia a doi voievozi (Matei Basarab 1632 – 1654 în Țara Românească și Vasile Lupu 1634 – 1653, în Moldova), aflați parcă într-o permanentă competiție de întrajutorare și ctitorire de biserici.

Atât de puternic era sentimentul dragostei lui Matei Basarab față de sfintele locașuri, încât în 1643, îi mărturisea lui Ferdinand al III-lea, că ar fi „mai bine să moară decât să facă ceva împreună cu turcii în detrimentul creștinătății”⁸.

La rândul său, Vasile Lupu, prin ajutoarele date Bisericii românești, dar și unor biserici ortodoxe răsăritene, supuse Porții Otomane, i-a determinat pe patriarhii

⁵ „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie”, Capitolul: *Pentru solii și pentru războaie*, ediție asimilată după unicul manuscris păstrat. Transcriere, traducere în limba română și studiul introductiv de Prof. Dr. G. Mihăila, membru corespondent al Academiei Române, cu o prefață de Dan Zamfirescu, editura „Roza Vânturilor” București – 1996 pag. 313.

⁶ N. Iorga „Sate și preoți din Ardeal”, București 1902, pag. 40.

⁷ Ioan Străjan *Mihai Viteazul*, în revista „Dacoromania”, nr. 27, Alba Iulia, 2006, pag. 2.

⁸ C. Rezachevici, *Viața politică la mijlocul secolului al XVII – lea. Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, în „Istoria Românilor”, Vol. V, coordonator Virgil Căndea, Editura Enciclopedică, București 2003 pag. 119: cf. Hurmuzaki IV, 1, pag. 776.

respectivelor biserici să-i atribuie cele mai măgulitoare cuvinte de laudă mărturisindu-i: „ești ca un împărat pentru noi”⁹.

La cumpăna veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, prin viața sa dăruită credinței se detașează personalitatea lui Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), pe care Mitropolitul Antim Ivireanu îl copleșește cu epitete superlative precum: „... de te vom numi coroana tuturor domnilor nu vom greși adevărului de vreme ce ca un măslin roditoriu ce ești sădit în casa Domnului, întinzi spre toți ramurile cele neveștejite ale milosteniei ...”¹⁰.

Secolul al XVIII-lea ridică la luptă pe călugării Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, dar și pe moții din Țara de Piatră, conduși de Horea, Cloșca și Crișan, alături de care au luptat nenumărați preoți ortodocși.

În secolul al XIX-lea, bunele relații dintre Biserică și Armată sau domnitor, sunt evidențiate de implicarea unor importanți oameni ai Bisericii în problemele țării alături de domni. Astfel, printre cei mai statornici sprijinitori ai lui Tudor Vladimirescu (1821), era Chesarie, econom al Mănăstirii Antim din București, viitorul episcop al Buzăului (1825 – 1846), dar și Ilarion al Argeșului, stareț al respectivei Mănăstiri „prieten bun și sfetnic al lui Tudor”¹¹.

În același veac, în Moldova, Episcopul Melchisedec Ștefănescu, este socotit unul dintre cei mai tenace susținători ai domnitorului Al. I. Cuza, în efortul acestuia de a unii cele două Principate, Moldova și Țara Românească.

În timpul Războiului de Independență, numeroși preoți români au însoțit oștirea țării pe câmpurile de luptă de la Grivița, Plevna, Smârdan, iar Atanasie Stoenescu, Episcopul Râmnicului, a sfințit podul de la Corabia, (construit de soldații noștri), a botezat steagurile, a spovedit și a cuminecat pe toți soldații, la 20 August 1877, înainte de a trece Dunărea.

Secolul al XX-lea. Prin cele două conflagrații mondiale, acest veac fierbinte a solicitat la maximum Armata și Biserica. Anii de război au scos în evidență calitatea și valoarea a sute de preoți, care prin prestația lor polivalentă desfășurată pe câmpurile de luptă, au determinat societatea românească în general, să-și revizuiască și să-și reconsidere optica, vizavi de disponibilitățile reale ale preotului ortodox român.

⁹ C. Rezachevici, *Viața politică la mijlocul secolului al XVII – lea. Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, în „Istoria Românilor”, Vol. V, coordonator Virgil Căndea, Editura Enciclopedică, București 2003 pag. 140.

¹⁰ Antim Ivireanu „Didahi”, Editura Minerva, București 1983, pag. 204-205.

¹¹ Antonie Plămădeală „De la Cazania lui Varlaam la Ion Creangă”, Sibiu, 1997, pag. 173.

Capitolul II

Înființarea Episcopiei Armatei

Aici am menționat principalele acte legislative precum și etapele parcurse de serviciul religios în cadrul oștirii începând din anul 1850. În acel an apar primele *Instrucțiuni* intitulate *Îndatoririle preoților de oștire*, în șapte puncte, elaborate de către Mitropolia Ungro – Vlahiei, împreună cu Ministerul Lucrărilor Ostășești (M.L.O.), devenit ulterior Ministerul de Război. Viața acestor *Instrucțiuni*, va fi de scurtă durată, întrucât în 1870 va fi elaborat și pus în aplicare un alt act normativ privind activitatea preoților de oștire intitulat: *Regulamentul clerului din armata permanentă*. Acestui *Regulament* îi urmează un decret dat în 1876, care preciza că „toate trupele și unitățile teritoriale puteau să aibă câte un preot”, iar „în 1877 preoții unităților au fost înlocuiți cu preoții de Garnizoană, care deserveau toate unitățile din aceeași localitate”. În anul 1876 au mai au fost elaborate *Instrucțiunile* intitulate *Datoriile preotului de armată*, ce reglementau „activitatea preotului militar în timp de pace, în privința oficierei cultului divin, a predării „științelor religioase”, în școlile militare și stabileau sarcinile în timp de război”. Aceste *Instrucțiuni* au fost publicate de către arhimandritul Gabriel Rășcanu (fost preot militar), în Revista *B.O.R.*, an IV, 1877 – 1878, paginile 173 – 180.

După această etapă premergătoare înființării Episcopiei Armatei, urmează o etapă intermediară (1915 – 1921). Această etapă începe în 15 Mai 1915, când Sf. Sinod ia în dezbateră propunerea Mitropolitului Pimen de a se dota Armata cu un serviciu religios bine organizat, având ca îndrumător spiritual un protopop. Alesul Sf. Sinod a fost părintele Constantin Nazarie, profesor universitar de Morală Creștină la Facultatea de Teologie din București.

Presat de războiul care bătea la ușă, părintele Nazarie întocmește *Instrucțiunile asupra atribuțiilor preoților de armată*, care, după ce și-au căpătat forma definitivă, trecând prin filtrul Sf. Sinod și al Marelui Stat Major „au devenit ordinul 3451 din 28 Octombrie 1915, al Marelui Stat Major și au fost publicate în Revista *Biserica Ortodoxă Română* din Noiembrie 1915. Este de reținut că *Instrucțiunile* elaborate de către Părintele Nazarie „au stat la baza activității preoților din armată până la înființarea Episcopiei Armatei”.

În subcapitolul intitulat *Organizarea Serviciului religios în armată*, este de reținut că prin instalarea părintelui Nazarie și elaborarea *Instrucțiunilor*, întreaga activitate a preoților a fost atât de bine coordonată încât Marele Cartier General al Armatei nu a mai avut nimic de adăugat, întrucât – spune autorul – „tot ce se putea

prevedea, prevăzusem eu până la cele mai mici detalii”, după care adaugă: „ca dovadă că *Instrucțiunile* alcătuite de mine erau absolut complete, lucrul acesta se poate vedea din faptul, că în timpul războiului cu toată varietatea de situații, n-am ieșit o singură dată din litera și spiritul lor, și n-am avut vreun caz să nu fie prevăzut în ele”¹².

În penultimul subcapitol, sunt prevăzute drepturile la avansare și recompensare ale preoților de oștire. Printr-un *Referat* (nr. 473 din 12 Februarie 1917), părintele Nazarie cere și obține asimilarea preoților militari cu locotenenții de rezervă, arătând că această practică, pe lângă că este în uz și în armatele altor țări, este în consonanță și cu textul evanghelic care spune „vrednic este lucrătorul de plata sa” (Lc. X, 7). Mai mult – spune el – preoții ce se vor distinge prin fapte de curaj și bărbăție vor fi propuși la înaintare (avansare), spre a fi asimilați gradului de căpitan, în timp ce Ajutorul Șefului Serviciului Religios va fi asimilat în gradul de maior, iar Șeful Serviciului Religios va fi asimilat în gradul de Colonel.

Ultimul subcapitol, *Înființarea propriu-zisă a Episcopiei Armatei*, arată că *Instrucțiunile* părintelui Nazarie din 1915, a avut caracter de lege până la 20 Iulie 1921, zi în care s-a promulgat *Legea privitoare la organizarea clerului militar*, iar dirigiuitor absolut al preoților militari de toate confesiunile va fi numit „un episcop militar, care va purta titlul „Episcop de Alba-Iulia”, făcând parte din Sf. Sinod”.

Pe lângă Mitropolitul Pimen, un fervent susținător al promulgării *Legii* a fost Generalul Ioan Rășcanu, Ministrul de Război din acel timp, care susținea în fața Parlamentului că „armata nu se poate dispensa de serviciul sufletesc neprețuit al preoțimii”¹³.

Această *Lege*, având douăsprezece articole a fost promulgată de către Regele Ferdinand I, prin Înaltul Decret Regal Nr. 3378 din 20 Iulie 1921 și publicată în Monitorul Oficial nr. 99 din 6 August 1921. *Legea* a fost urmată de un *Regulament de punere în aplicare a Legii privitoare la organizarea clerului Militar*, promulgat prin Decretul Regal nr. 1970 din 18 Iunie 1924 și publicat în Monitorul Oficial nr. 115 / 1924. Acest *Regulament* este elaborat în 9 capitole și 48 de articole.

Abia instalat în scaunul de Episcop al Armatei (20 Mai 1925), Dr. Ioan Stroia, începe să schițeze un nou act normativ, intitulat *Instrucțiuni provizorii asupra serviciului*

¹² C. Nazarie – „Referat asupra activității preoților de armată, în campania din 1916 – 1918”, București, 1920, pag. 8.

¹³ Gh. Nicolescu și ceilalți, „Preoți în Tranșee 1941 – 1945”, București, 2000, pag. VIII; cf. Ștefan Pâslaru, *23 Aprilie 1921. Legiferarea organizării clerului militar*, în „Revista de Istorie Militară” nr. 3/1993, pag. 38.

religios în timp de pace și în timp de campanie. Aceste Instrucțiuni, care completează Regulamentul Legii din 1924, vor fi aprobate de către Marele Stat Major și Ministerul Apărării Naționale în 1931. Ele cuprind detalii explicite referitoare la activitatea preoților din Armata permanentă precum și pentru rezerviști, privitoare la serviciile religioase - pastorale în timp de pace și de campanie în toate situațiile (mobilizări, front, retrageri, demobilizări în urma frontului etc.).

Ultimul document legislativ notabil din istoria bilaterală a celor două instituții – Armata și Biserica – a fost *Legea pentru organizarea Clerului Militar* publicată în Monitorul Oficial nr. 67 din 22 Martie 1937. Această *Lege* este de fapt *Legea Clerului Militar* din 1921 modificată. Inițiativa modificării a aparținut Ministerului Apărării Naționale, care la 21 Ianuarie 1936 înaintează Sf. Sinod *Proiectul de modificare a legii privitoare la Organizarea Clerului Militar*, cu elidările, completările și îndreptările de rigoare.

Capitolul III

Ierarhii Episcopiei Armatei

1. Protopop Dr. Vasile Saftu (1863 – 1922)

Primul preot investit în acest responsabil post a fost Protopopul Vasile Saftu, născut în Brașov, cu studii la Liceul „Andrei Șaguna” din orașul natal, continuate la Institutul Teologic – Pedagogic „Andreian” din Sibiu, urmate de o specializare în Germania la Leipzig, unde în anul 1888 obține doctoratul în Filozofie. Își începe activitatea în învățământul mediu la București și Turnu Măgurele, iar din anul școlar 1893 – 1894 i s-au repartizat orele de *Introducere în Teologie, Istorie Bisericească și Dogmatică (cu Polemica)*, ulterior atribuindu-i-se și orele de *Omiletică* la Institutul Teologic Sibian. Va preda la catedră până în anul 1911, când este numit protopop al Brașovului și preot paroh la Biserica „Sf. Nicolae” din Șchei.

Având o temeinică pregătire intelectuală, un caracter dârz și un patriotism transilvan încercat, Vasile Saftu a urcat treaptă cu treaptă, scara afirmării sociale și profesionale după cum afirmă presa timpului: „Rămas văduv de tânăr, părintele Saftu și-a dăruit toate energiile bisericii și nației sale, fiind întotdeauna între frunțașii tuturor mișcărilor din Brașov. Spirit plin de inițiativă și dotat cu un rar talent organizatoric, a administrat fondurile Bisericii „Sf. Nicolae” din care trăiesc școlile brașovene cu o cinste și corectitudine exemplară”¹⁴.

¹⁴ I. Vlad „Cărturari brașoveni pentru România Mare”, Brașov, 1999, pag. 115 : „Gazeta Transilvaniei”, (G.T.), nr. 6 din 12/25 ian. 1919.

Întreaga activitate a lui Vasile Saftu am împărțit-o în mai multe segmente și anume: administrativ – gospodăresc, pastoral – misionară, cultural – teologică, național – patriotică, socială, politică și ecumenică. Toate activitățile au fost onorate cu prisosință.

Ca o încununare a ostenețelor sale de o viață, cu câteva luni înainte de a se stinge din viață, forurile decizionale bisericești și laice l-au numit în demnitatea de Episcop al Armatei, pe care însă n-a mai ajuns să o mai exercite, întrucât, înainte de hirotonie, la 6 aprilie 1922, Tatăl Cel Ceresc, L-a chemat la Ceruri.

2. Episcopul Justinean Teculescu (1865 – 1932)

Născut în Covasna din părinți oieri, își începe studiile la același liceu „Andrei Șaguna” din Brașov ca și predecesorul său, continuându-le la Institutul Teologic din Sibiu. Din cauza stării de sărăcie în care au ajuns părinții, a fost silit să renunțe la studii în străinătate deși Consistoriul Sibian i-a acordat o bursă. În aceste condiții își începe activitatea ca învățător în Râșnov, unde profesează 3 ani. După stagiul din învățământ este hirotonit preot, pe seama aceleiași parohii, unde păstorește zece ani, până în anul 1901, când este promovat protopop la Alba-Iulia. În acest post va rămâne până în 1922, an în care a fost numit și investit Episcop al Armatei, slujind în această demnitate cu multă râvnă un an și opt luni (Aprilie 1923 – Decembrie 1924).

Interese superioare, naționale și bisericești, au determinat mutarea sa la Episcopia Cetatea-Albă Ismail. Acolo va păstori cu mult elan și dăruire vreme de 7 ani și 7 luni „până în clipa din urmă, când îngerul morții i-a închis cu degetele-i reci pleoapele înțepenite peste ochii săi vii și strălucitori, din care se stinsese flacăra vieții, iar sufletul său zbuciumat a zburat în lumea veșniciei”.

3. Episcopul Ioan Stroia (1865 – 1937)

Născut în Cacova – Fântânele, județul Sibiu, urmează același parcurs cu Vasile Saftu, frecventând cursurile Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov, ale Institutului Teologic din Sibiu, după care pleacă în Germania, la Jena, unde se încununează cu titlul de doctor în filosofie. În 1894 a fost numit profesor „suplitor”, în 1896 profesor „provizoriu”, iar din 1899 profesor „definitiv” la Institutul Teologic „Andreian” din Sibiu, fiind socotit unul dintre dascălii de valoare ai acestei școli.

În Decembrie 1900, este numit protopop și preot al tractului Săliște, unde rămâne până în 1 Iulie 1908, când, în aceeași dublă calitate de preot și protopop, va fi transferat la Sibiu, păstorind cu râvnă până în anul 1919, când va trece pentru puțin timp în serviciul administrativ al Mitropoliei Sibiene, post în care va funcționa până în anul 1925, an în care va fi numit „Episcop al Armatei”.

Între cele mai valoroase realizări ale sale în această demnitate, trebuie să amintim *Instrucțiunile provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și în timp de campanie*, elaborate în 1931. Pe plan administrativ s-a străduit să obțină cât mai multe biserici și capele pentru trebuințele armatei, iar în plan pastoral-misionar, a depus o râvnă fără egal în combaterea fenomenului sectar din armată și din parohii, întocmind numeroase și consistente rapoarte către Sf. Sinod și Ministerul Apărării Naționale, cărora le solicită luarea de măsuri pentru combaterea acelor curente, dăunătoare atât pentru armată cât și pentru țară, fiindcă ele sapă la temelia unității naționale.

Activitatea cultural-teologică este ilustrată în special prin două studii de morală apreciate elogios chiar de către moraliiștii contemporani.

S-a stins din viață la 18 Aprilie 1937, la reședința episcopală din Alba-Iulia, după cum găsim consemnat în presa religioasă: „când să-ncheiem fascicolul acesta, dangățul clopotelor mitropolitane, ne vestește trecerea la cele eterne a celui de-al treilea Episcop al Armatei”¹⁵.

4. Episcopul Partenie Ciopron (1896 – 1980)

Fără îndoială, cel mai prodigios și mai reprezentativ Episcop al Armatei a fost Partenie Ciopron, o personalitate complexă și completă am putea spune, pentru multitudinea însușirilor fizice, intelectuale și morale cu care a fost înzestrat și pe care le-a dăruit cu folos bisericii și neamului. S-a născut la 30 Septembrie 1896 în satul Păltiniș, județul Dorohoi, dintr-o familie cu șase copii (5 băieți și o fată). După clasele primare frecventate în satul natal, „ia drumul Iașilor, unde se înscrie la Școala de cântăreți bisericești”¹⁶.

După primul război mondial, la care ia parte în calitate de combatant activ, a intrat la *Seminarul Veniamin Costachi* din Iași, pe care-l termină în 1929, an în care se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde în 1933 își ia licența cu teza *Despre castitate*. Râvna depusă în tot ce făcea și seriozitatea morală exemplară, nu puteau să-i scape ochiului vigilent al Mitropolitului Pimen Georgescu, care i-a acordat rangul de Arhimandrit și misiunea de „Exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor”. În plus îl determină să urmeze cursurile de doctorat la aceeași facultate, unde în 1937 este declarat doctor în teologie, în urma susținerii tezei cu titlul *Arhierie Mântuitorului Hristos după rânduiala lui Melchisedec*.

¹⁵ „Revista Teologică”, Nr. 4, aprilie 1937, p. 206.

¹⁶ Alexandru M Ioniță, *Episcopul Dr. Partenie Ciopron*, în „B.O.R”, an XCVIII (1980), nr. 9-10, pag. 939.

Pe temeiul acestor frumoase realizări , la 17 Iunie 1937, dintr-o listă stufoasă de aspiranți, din care Sf. Sinod a reținut trei, Arhimandritul Partenie Ciopron a fost ales Episcop al Armatei. Decisivă în această opțiune a fost propunerea Ministerului Apărării Naționale, care l-a recomandat M. S. Regelui Carol al II-lea spre numire, ținând cont de participarea sa activă, la primul război mondial, când a fost grav rănit (29 Iulie 1917), în dramaticele bătălii de la Oituz – Cașin.

În plan administrativ a pus la punct toate rămănerile în urmă de la Catedrala Reîntregirii, unde a găsit multă dezordine. După 3 ani de la instalare, toate mijloacele de transport (trăsură, mașină) așteptau să plece în direcțiile unde oștirea și clerul aveau nevoie de prezența sa. După începerea campaniei din Est (22 Iunie 1941), cu tact și înțelepciune „a condus misiunea de reîncreștinare ortodoxă în spațiul eliberat de sub bolșevici și a reușit să mențină instituția clerului militar pe linia de plutire în dramatica perioadă de după 23 August 1944, până la 22 August 1948”¹⁷.

Episcopul Partenie n-a fost niciodată un om de birou, ci un om de teren, care, concomitent cu inspectarea trupelor pe câmpul de luptă, își dădea silința să rețrezească sentimentul credinței în sufletele basarabenilor, cărora după revoluția rusească din 1917, li s-au închis bisericile, le-au fost izgoniți preoții și li s-a confiscat dreptul la credință. Când, după 23 de ani (1917 – 1941), un Episcop ortodox le redeschide bisericile, le împarte cărți de rugăciuni, cruciulițe și alte simboluri creștine, consternarea acelor oameni a fost atât de mare „încât rupând cordoane și balustrade – notează subinspectorul Ioan Dăncilă – l-au asaltat pe P.S. Episcopul Partenie al Armatei frângându-i și cârja arhierescă”¹⁸.

Pentru buna informare și comunicare între Inspectoratul Clerului Militar, preoții activi și liderii militari, a înființat câteva reviste dintre care cea mai longevivă și consistentă a fost *Arma Cuvântului*, cu o apariție lunară neîntreruptă timp de 4 ani (Mai 1940 – Aprilie 1944), însumând 48 de numere și totalizând 1053 de pagini.

După desființarea Episcopiei Armatei (22 August 1948), P.S. Partenie va fi numit Episcop la Roman, unde va păstori până în 1978, an în care se va retrage la Mănăstirea Văratec, unde la 28 Iulie 1980, va închide ochii pentru totdeauna.

¹⁷ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu „Preoți în Tranșee 1941-1945”, Fundația General Ștefan Gușă 2000, pag. IX.

¹⁸ Protopop Colonel Ioan Dăncilă , *Cu Crucea pe pământul dezrobit*, în „A.C.”, an. II (1941), nr. 8-9, pag. 1, 3.

Capitolul IV

Clerul militar în timp de pace.

În acest capitol am consemnat principalele activități desfășurate de preoți în unitățile militare, spitale, biserici și capele, subordonate Inspectoratului clerului militar. Atribuțiunile curente ale preoților militari erau: oficierea tuturor serviciilor sacramentale adecvate, în duminici și sărbători, iar în restul săptămânii, servicii acomodate după programul trupelor (sfeștani, Te-Deum-uri, etc.).

Slujbele erau urmate în mod obligatoriu de predica sau cuvântul de învățătură, prin care se urmărea ridicarea moralului trupei, element indispensabil unei armate bine instruite, echilibrate, gata să înfrunte cu bărbăție agresivitatea dușmanului din față.

În scopul consolidării sentimentului religios, preotul își va însuși temeinic *Istoria biblică a Vechiului Testament și a Noului Testament*, precum și învățătura *Sfintelor Predanii*, din adâncul cărora va scoate la lumină și va înfățișa oșteanului cele mai grăitoare și expresive pilde de dăruire și sacrificiu, prin care slujitorii Domnului (patriarhi, proroci, apostoli, propovăduitori, evangheliști, mucenici, cuvioși, mărturisitori etc.) au renunțat surâzători la dulcegeriile și tentațiile amăgitoare ale lumii trecătoare, convinși că renunțarea le va fi răsplătită însutit după ce sufletul descătusat de povara lutului, va trece prin poarta cerului în Împărăția lui Dumnezeu.

În afară de predici, preoții vor ține și conferințe cu conținut religios, moral și patriotic, acestea fiind urmărite pe lângă soldați și de către ofițerii unităților. Din cuprinsul acestor conferințe vor lipsi aluziile confesionale, preotul axându-se cu predilecție pe tematici evanghelice și pe pildele de luptă ale glorioșilor înaintați, îndemnându-i totodată pe oștenii țării „la împlinirea datoriei, respectul față de legi, supunere necondiționată față de șefi, la iubirea până la jertfa de sine a Patriei și a Regelui”.

În spitale, bolnavii vor fi sfătuiți și povățuiți de către preoții militari să privească boala și suferințele ca pe niște soli ai lui Dumnezeu, veniți peste ei cu scopul îndreptării sufletelor spre Dumnezeu și poruncile lui. Prezența preotului este obligatorie și în închisorile militare cel puțin o dată pe săptămână, de preferință duminica, responsabilizându-i și conștientizându-i pe deținuți de obligativitatea respectării legilor și de justetea măsurilor coercitive ce se iau împotriva celor ce le încalcă prin furt, dezertare, indisciplină, etc. De două ori pe lună, preotul le va sluji un serviciu religios însoțit de predică, spovedindu-i în Postul Paștilor, iar pe cei ce vor dovedi căință îi va cumineca.

Așadar, prin activitatea lor polivalentă desfășurată în cadrul oștirii, preoții militari reprofilau trăsăturile clasice ale Armatei, bazată predilect pe instrucție, transformând milităria într-o școală a sufletului.

Capitolul V

Rolul clerului ortodox în vreme de război.

Graficul cuprinzând programul de lucru al preoților militari în timp de război era mult mai încărcat decât cel din timp de pace și se desfășura pe două planuri: religios și pastoral. Ca activități religioase erau socotite toate serviciile divine impuse de împrejurări, îndeosebi spovedirea și împărtășirea soldaților, precum și binecuvântarea trupei. Atât spovedirea cât și împărtășirea sunt Taine esențiale, cunoscându-se faptul că soldatul intrat în luptă este amenințat cu moartea în fiecare moment. Așadar, administrarea lor se impune chiar dacă circumstanțele sunt prezente și timpul împinge de la spate. În situația în care, spovedirea individuală nu este posibilă, se va recurge la spovedirea pe grupe de soldați, așa încât, după citirea molitvei, printr-un cuvânt scurt, preotul va căuta să convingă penitentul de necesitatea unei mărturisiri depline, trezind în el sentimentul unei sincere căințe, dar și dorința de îndreptare și de încredere în iertarea lui Dumnezeu.

Binecuvântarea trupei înainte de intrarea în luptă trebuie socotită drept momentul psihologic culminant, când i se dau soldatului ultimele cuvinte de încurajare și îmbărbătare. În zilele de duminică și de sărbătoare, pe lângă Sfânta Liturghie, preotul mai săvârșea și alte servicii religioase ocazionale precum „Sfințirea Apei, Te-Deum de mulțumire la patronul Corpului de trupă, la obținerea unor victorii sau cu ocazia altor momente speciale ca de pildă: Anul Nou, Ziua Națională, onomastica Regelui sau a unor membrii din familia regală”.

Deoarece activitatea religioasă în timpul marșurilor este mai anevoioasă, preotul se va concentra mai mult pe latura pastorală, care se poate exercita în orice condiții. Dacă trupa este în marș sau în repaus, preotul va străbate încet tabăra sau cazarma intrând în discuții de grup sau individuale cu soldații măcinați de felurite gânduri și inedite stări sufletești, cauzate de furia amețitoare a luptelor.

Pe lângă activitățile religioase - pastorale, preoții de oștire mai desfășurau și activități culturale, organizând serate, șezători și spectacole, în care rolurile actorilor erau interpretate chiar de către soldați. Aceste strategii erau folosite cu scopul de a scoate sufletul amărât al soldatului din lehamitea searbădă a unui război care nu se mai termina, punându-le peste măsură la încercare nervii și răbdarea.

Preoții care au însoțit armata în Basarabia, pe lângă serviciile și slujbele clasice pe care le oficiau și pe lângă eforturile de reîncreștinare a populației, desfășurau și activități de alfabetizare și culturalizare a maselor de credincioși, care într-un sfert de veac de ateism, au ajuns într-o stare de îndobitocire de nedescris.

Nu trebuie minimalizat efortul consistent depus de călugării și călugărițele din mânăstirile Moldovei, care au lucrat în calitate de infirmieri și brancardieri în spitalele de campanie, în trenurile mobile sau chiar în teatrul de război, de unde recuperau soldații morți sau răniți.

Varietatea activităților desfășurate în cadrul oștirii și devotamentul neșărmurit depus în îndeplinirea datoriei, sunt riguros sintetizate de preotul N. I. Rădulescu, de la Ambulanța Diviziei I de Cavalerie prin cuvintele: „am căutat în orice moment și în orice împrejurare să-mi fac în conștiință datoria de preot și de român. Nu am avut alt gând decât a servi țara, insuflând credința în Cel de Sus, speranța în viitorul neamului și dragoste către tot ce e românesc”¹⁹.

Capitolul VI

Mărturii ale superiorilor bisericești și laici

În acest capitol am strâns un mănunchi de aprecieri ale ofițerilor și medicilor militari, referitoare la activitatea preoților din oștire. Impresionați de valoarea de ansamblu a acestora (morală, intelectuală, pedagogică, național-patriotică, etc.), atât comandanții militari cât și medicii au făcut risipă de cuvinte dintre cele mai măgulitoare, la adresa clerului militar. Acest lucru nu trebuie să ne mire, dacă avem în vedere că preoții încorporați în slujba armatei erau riguros selecționați dintre elementele de elită ale tagmei. Când unii ierarhi de la eparhii își manifestau deschis îngrijorarea față de expunerea în fața morții a celor mai valoroși preoți, părintele C. Nazarie, coordonatorul serviciului religios din primul război mondial, le răspunde: „Ei bine, aici am avut ocazia să văd eminența preoților eminenți: cu lacrimi în ochi mi-au cerut să nu-i despart de regimentele de pe front de care-i leagă atâtea amintiri sufletești. Un domn Colonel mi-a declarat că dacă îi permut preotul, el se demite de la comanda celui mai viteaz Regiment de Vânători”²⁰.

Pentru a risipi orice îndoială cu privire la valoroasa activitate a preoților militari, dăm cuvântul domnului Mareșal C. Prezan, Comandantul Marelui Cartier General al

¹⁹ A.M.R. *Fond Inspectoratul Clerului Militar, Dosar nr. 23, f. 13; Raportul preotului econom N.I. Rădulescu, de la Ambulanța Diviziei I de Cavalerie, către P.C. Protoereu al Preoților de Armată (26 Aprilie 1918).*

²⁰ C. Nazarie, „Activitatea preoților de armată în campania din 1916 – 1918”, București, 1920, pag. 17.

Armatei, care la 10 Aprilie 1918 îi mărturisea părintelui Nazarie: „Preoții și-au făcut mai mult decât datoria și este o cinste pentru cler, care alături de ostași, a dat mai mult decât i-am cerut noi pentru țară și neam ...”²¹ La rândul său, Generalul Ioan Rășcanu completează afirmând că preoții „au dat pildă de curaj trupei și ofițerilor în situațiile cele mai periculoase. Au fost preoți de elită, dotați cu toate calitățile necesare”²².

Vom înșira mai departe câteva aprecieri sau caracterizări similare la adresa unor preoți însoțite de semnătura autorilor.

Așadar, despre preotul V. Cernăianu se afirmă: „de la decretarea mobilizării și până astăzi... a stat neconținut în mijlocul ostașilor pe care i-a îmbărbătat cu vorba și cu pilda ... Consider ca o datorie a afirma că în izbânzile de la Mărășești și Muscel, preotul Cernăianu își are partea sa dreaptă, o largă parte sufletească”. (Colonel Stănescu)

Preotul Ioan Gheorghiu din Sulina de la Reg. 73 / 78 Infanterie: „în toiul luptelor se ducea la datorie sub ploaia de obuze oriunde era chemat, spre a încuraja pe soldați sau spre a face înmormântarea camarazilor căzuți”. (General Istrate).

Despre preotul D. Elian din comuna Pișcoiu, județul Gorj, Reg. 3 Vânători se afirmă: „în luptele grele pe care le-a dat Regimentul la 9 Septembrie 1916, la Ghimboc și dealul Mucului, când secția de mitraliere a sublocotenentului Chiriacescu, rămăsese fără cartușe, a mers prin ploaia de gloanțe în fruntea soldaților aducând în spinare două lăzi de cartușe”. (Colonel Vlădescu).

Despre același preot se afirmă: „în luptele cu bolșevicii, în Basarabia, a mers cu patrulele. Tot aici a luat parte activă la propagarea limbii române în biserici și în școli. Roadele s-au văzut mai târziu”. (Lt. Col. Diamandi).

Cuvinte de aleasă simțire s-au scris și rostit la adresa a sute de preoți care prin inteligență și dăruire au crescut considerabil cota valorică a bisericii românești și a slujitorilor ei.

Capitolul VII

Desființarea Episcopiei Armatei

Datorită cursului nefavorabil luat de ultimul război mondial, după 23 august 1944, activitatea preoților în cadrul oștirii a înregistrat un considerabil regres. Această stare a început să se accentueze din ce în ce mai mult după instalarea regimului comunist ateu în instituțiile fundamentale ale țării. Secția Educație, Cultură, Propagandă (E.C.P.) a

²¹ *Ibidem*, pag. 31

²² Preot Grigore N. Popescu „Preoțimea română și întregimea neamului – chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor”, Vol. I, Tipografia „Vremea”, str. Carol, nr. 10, 1940, pag. 42 – 43.

partidului controla și cenzura orice inițiativă ecleziastică, stopându-i din fașă toate activitățile.

Desființarea unor eparhii, trecerea în rezervă a multor preoți militari, pensionarea forțată a unor ierarhi și personalități bisericești incomode, erau semne clare că pentru Biserică și slujitorii săi vor veni zile din ce în ce mai grele.

Rafinat cititor și interpret inechivoc al semnelor vremii, P.S. Partenie, în ultima *Pastorală de Paști* din 16 Aprilie 1944, trimisă clerului, presimte, prezice și tâlcuiește dramaticele clipe ce vor veni peste biserică și neam în felul următor: „a început să sufle vânt aspru dinspre Răsărit ... Neamul românesc care de veacuri a suferit, a luptat și s-a jertfit pentru dreptate și adevăr, stă drept și neînfricat la răscrucea istoriei ca troița la răspântie de drumuri”²³ ... „veți auzi de bombardamente, distrugeri, cotropiri și alte asemenea acestora”²⁴.

După patru ani (1944 – 1948) de nesfârșite hărțuieli și tachinări, exercitate asupra Episcopiei Armatei, noul regim instalat la cârma țării, silit de puterea rusească, dă lovitura de grație. Și așa, după 27 de ani de fructuoasă și binecuvântată conlucrare, între Armată și Biserică „prin Ordinul Nr. 946426, din 22 August 1948, al Regiunii a III-a Militare (Cluj n.n.), Clerul Militar a fost desființat”²⁵.

Un frumos episod de istorie bisericească românească, în care două instituții de frunte ale Țării – Armata și Biserica – s-au subordonat de bună voie slujirii Bisericii și Neamului românesc, se încheie aici pentru o perioadă de 50 de ani.

²³ Preot Căpitan Năstase Gh. – *Troița* - în „A.C.”, an IV (1943), nr. 10 – 12, pag. 15.

²⁴ Partenie Ciopron – *Pastorală de Înviere a Domnului către oștire ...*, în „A.C.”, an. V (1944), pag. 4 – 5.

²⁵ Alexandru Moraru „Biserica Ortodoxă Română între anii 1885 – 2000. Biserică. Națiune. Cultură.”, vol. III, Tom. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 2006, pag. 529; Gh. Nicolescu și ceilalți „Preoți în tranșee ...”, pag. 27.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE INEDITE

ARHIVA *Sfântului Sinod, fond Inspectoratul Clerului Militar*, (A.S.S.) Dosar nr. 159/1921, fila 20; Dosar nr. 186/1925 – 1926, f. 64 v., 65, 65v.; Dosar nr. 203/1925 – 1926, f. 3, 4, 5, 5 v., 6, 7, 10 – 13, 16, 22, 23, 23 v, 24, 27, 27 v, 28, 30, 30 v., 31, 33, 35 v., 36, 38; Dosar nr. 208/1926, f. 92.; Dosar nr. 217/1926, f. 16, 17; Dosar nr. 271/1929, f. 5, 6, 9, 38 v., 39, 40, 41, 45 v.; Dosar nr. 291/1930, f. 21; Dosar nr. 303/1930, f. 15 v.; Dosar nr. 312/1931, f. 23, 23 v.; Dosar nr. 323/1931, f. 25 – 25 v., 27, 27 v.; Dosar nr. 333/1932, f. 37, 37 v., 38, 38 v.; Dosar nr. 364/1934, f. 137, 139 v., 130 v.; Dosar nr. 374/1934, f. 2, 2 v., 10, 12, 43.; Dosar nr. 404/1935, f. 28.; Dosar Nr. 405 / 1936, f. 13, 13 v, 24 v.; Dosar nr. 417, f. 4, 5, 28, 28 v, 29; Dosar Nr. 439/1937, f. 23, 23 v.; Dosar Nr. 477/1939, f. 229, 230, 231; Dosar nr. 505/1941, f. 48 v.; Dosar nr. 606/1947, f. 165; Dosar nr. 621/1948, f. 169, 181, 292; Dosar nr. 633/1948, f. 58; Dosar nr. 634/1949, f. 8; Dosar nr. 641/1949, f. 5.

ARHIVELE *Militare Române, fond Inspectoratul Clerului Militar*, (A.M.R.) Dosar nr. 11, fila 43 – 57; Dosar 12, fila 2, 7; Dosar 23, filele 1, 1 v, 3, 3 v, 4, 4 v., 5, 6, 13, 26 v., 27 v.; Dosar nr. 250/1945, f. 2; Dosar nr. 314/1945, f. 69, 70, 72, 73, 102, 103, 114v., 148, 182 – 192, 197, 289, 382; Dosar nr. 329, f. 114, 115.

ARHIVELE *Naționale Alba* „Protocolul de Eshibite al Protopopiatului de Alba Iulia pe anul 1901” – original.

ARHIVELE *Naționale Alba*, Fond Protopopiat Ort. Rom./1909 „Protocol Eshibite”, Nr. poz. 137 (manuscris original).

DIRECȚIA *Generală a Arhivelor Statului, Filiala Alba, Fond C.N.R .Alba Iulia*, Dosar nr. 3/1918, o filă; Dosar nr. 6/1918; Dosar nr. 7/1918; Dosar nr. 8/1918, o filă; Dosar nr. 34/1918, (o filă), original tipărit; Dosar 101/1918; Dosar 178/1919, (o filă).

II. IZVOARE EDITE

- BÂSCĂ, Ioan, *Izvoare de mare valoare și autenticitate „Unirea” din Blaj 1918 și „Alba Iulia”*, organ al proclamării unității naționale, în „Presa noastră”, 1988, 32, nr. 11-12, pag. 59-61.
- EPISCOPIA Romanului și Hușilor, *Sesiunea Anuală a Adunării Eparhiale*, în „M.M.S.”, an XLII (1966), nr. 9-12.
- EPISCOPIA Romanului, *Lucrările Adunării Eparhiale*, în „M.M.S.”, an XXXIX, (1963), nr. 3-4, pag. 247.
- INSTRUCȚIUNI *provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și în timp de campanie*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1931, pag. 8.
- NAZARIE, C. – „Instrucțiuni asupra atribuțiunilor preoților de armată”, publicate de Chiru C. Costescu în „Colecțiunea de Legi, Regulamente, Acte, Deciziuni, Circulări, Instrucțiuni, Formulare și Programe” începând de la 1866 – 1916 și aflate în vigoare la 15 August 1916, București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, Calea Moșilor, 62 – 64, 1916, pag. 353.
- NAZARIE, C., „Instrucțiuni asupra atribuțiunilor preoților de armată”, 1915, publicate și de Chiru C. Costescu în „Colecțiune de Legi ...”, pag. 353.
- NAZARIE, C. – „Referat asupra activității preoților de armată, în campania din 1916 – 1918”, București, 1920, pag. 8.
- NESTOR, Vornicescu, Severineanul, *O cronică a războiului pentru Independență, alcătuită de Ștefan Cotigescu și scrisă pe paginile unei Evanghelii în anul 1878*, în „Biserica Ortodoxă Română”, (B.O.R.), An. XCIV, (1976), Nr. 5 – 6, pag. 549.
- PĂCURARIU, Mircea *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „B.O.R.”, an XCIII (1975), nr. 3-4, pag. 352.
- STAVARACHE, Dumitru, *Acte normative privind instituția clerului militar român după Marea Unire*, în „Armata și Biserica”, Nr. 4 / 1996, pag. 187: cf. Arh. Mitrop. Ungro-Vlahiei, dosar 1628 / 1850, fila 8.

III. CĂRȚI – VOLUME

- ACADEMIA de Științe Social Politice a R.S.R, Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Iași. Institutul de Istorie N. Iorga București *Petru Rareș*, redactor coordonator Leon Simanschi, Editura Acad. R.S.R., Buc., 1978.
- ACADEMIA Română *Istoria Românilor* vol. V București 2003, nota 1; după Ștefan Gorovei, *Când a primit Lupu Vornicul domnia Moldovei?*, în AIX, XXXI (1994).
- ACADEMIA Română *Istoria Românilor*, vol. VIII, editura Enciclopedică, București, 2003; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu „Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, vol III, EIBMBOR, București, 1984; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în rev. „B.O.R”. An XCIII (1975) nr. 3 - 4 – martie – aprilie.
- ACADEMIA Română *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940 – 1947*, Enciclopedia Română, București, 2008.
- ATANASIU, Victor, *Bătălia din zona Sibiu – Căineni*, Septembrie 1916, Editura Militară, București, 1982.
- BISERICA în Misiune. Patriarhia Română la ceas aniversar*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 2005, pag. 20-21.
- BOBULESCU, C., *Fețe bisericești în Războaie, Răzvrățiri și Revoluții*, Chișinău, Tipografia Eparhială - „Cartea Românească”, 1930.
- BOȚOCAN, Ioan, *Excelsior, Cuvântări și meditații la cei adormiți în Domnul*, vol. I, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2002.
- BRANIȘTE, Valeriu, *Corespondență 1911 – 1918*, vol. IV, Cluj-Napoca 2001.
- CARMEN SAECULARAE VALACHICUM, *2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista*, Ediție prefațată de Vasile Netea, Editura Minerva București, 1979; N. Iorga, *Dumnezeu să-i ierte*, în „Neamul românesc”, an I, (1907), nr. 87.
- CĂRTURARI brașoveni (sec. XV-XX), *Ghid Bibliografic*, Brașov 1972.
- CĂZĂNIȘTEANU, Constantin, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Editura Sport - Turism, București, 1987.
- CIOBANU, Radu, Ștefan, *Neagoe Basarab (1512-1521)*, Editura Militară, București, 1986.
- CIOROGARIU, Roman, *Zile trăite*, Oradea, 1926.

- CORNEANU, Nicolae, *Biserica Românească din Nord - Vestul țării în timpul prigoanei hortyste*, E.I.B.M.B.O.R., București 1986.
- CURTICĂPEANU, V., *Epoca lui Cuza Vodă*, Editura Enciclopedică, Colecția *Orizonturi*, București 1973.
- DANIIL, de la Rarău, TUDOR, Sandu, *Caiete. Ce e omul?*, 4, Îngrijitorul ediției Alexandru Dimcea, Editura Christiana, București, 2003.
- DOCUMENTELE UNIRII – 1918... vol. X.
- DRAGOMIR, Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, vol. I, Sibiu, 1920.
- DRAGOMIR, Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Sibiu, 1930.
- DRĂGOI, Eugen, *Istoria creștinismului în date*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2004.
- EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușiilor *Episcopul Melchisedec Ștefănescu, viața și înfăptuirile sale*, Roman, 1972.
- ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ediția a II-a, vol. I, Editura științifică București, 1991.
- EPISCOPIA Ortodoxă Română Oradea, *Roman R. Ciorogariu (1852-1937)*, Editura Episcopiei Ortodoxe a Oradiei, 1981.
- FĂTU, Mihai, *Biserica Ortodoxă din N - Vestul Țării sub ocupație hortistă, 1940-1944*, E.I.B.M.B.O.R., 1925.
- GHIBU, Onisifor, *Nu din partea aceea, studii și articole, 1904-1914*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Vasile Popeangă, Editura Eminescu, București, 1985.
- GIURESCU, Constantin, C., *Istoria Românilor*, vol. II, Ed. ALL Educational, 2000, București.
- GIURESCU, Constantin, C., *Istoria Românilor*, vol. III, Editura ALL Educational București, 2000.
- GIURESCU, Constantin, C., *Istoria Românilor de la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii Fanariote (1601-1821)*, Vol. III, Ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, All Educațional, București, 2000.
- GIURESCU, C., Dinu, *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Sport - Turism București, 1981, pag. 28; cf. Herodot „Historii”, IV, 93.

- HANZU, Ilie, *Cartea de aur a satului Cacova - Fântânele*, Județul Sibiu, Editată de Parohia Ortodoxă Română din satul Cacova – Fântânele, 1998.
- IORGA, N., *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Vol. I, Editura Ministerului de Culte, București, 1928.
- IORGA, N., *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită Vol. II, București, Editura Ministerului de Culte, 1930.
- IORGA, N., *Istoria Armatei românești*, vol. I (până la 1599), Vălenii de Munte, Editura Tipografiei „Neamul Românesc” 1910.
- IORGA, N., *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, Editura Minerva, București, 1979.
- IORGA, N., *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Editura Minerva, București 1978.
- IORGA, N., *O viață de om așa cum a fost*, Ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, Editura Minerva, București, 1976.
- IORGA, N., *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902.
- ISTORIA României în date*, Coordonată de Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, București 1972.
- IVIREANU, Antim, *Didahi*, Editura Minerva, București 1983.
- ÎNVĂȚĂTURILE lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Capitolul: *Pentru solii și pentru războaie*, ediție asimilată după unicul manuscris păstrat. Transcriere, traducere în limba română și studiul introductiv de Prof. Dr. G. Mihăila, membru corespondent al Academiei Române, cu o prefață de Dan Zamfirescu, editura „Roza Vânturilor” București – 1996.
- JOSAN, N., *Românii din munții Apuseni de la Horea și Avram Iancu la Marea Unire din 1918*, Editura Altip, Alba Iulia, 2001.
- JOSEPHUS, Flavius, *Antichități iudaice*, vol. II, Editura Hasefer, București, 2003.
- JOSEPHUS, Flavius, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, Editura Hasefer, București, 1989.
- KIRIȚESCU, C., *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Ediția a II-a, București, Editura „Cartea Românească”, Vol. II.
- KIRIȚESCU, C., *Istoria războiului pentru întregirea României*, Ediția a II-a, 1925, vol. III.
- LĂCĂTUȘU, Ioan, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, 1998.
- LITURGHIER, E.I.B.M.B.O.R., București, 1995.
- LUPAȘ, I., *Istoria Unirii Românilor*, Editura Scripta, București 1993.

- LUPAȘ, Ioan, *Spice din istoria noastră bisericească*, Nr. 8 – 9 – 10 „Biblioteca Șaguna”, Sibiu, 1912.
- MANEA, Vasile, *Preoți Ortodocși în închisorile comuniste*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Patmos 2001.
- MANEA, Vasile, IOANIȚOIU, Cicerone, *Martiri și Mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989)*, (Biserica Ortodoxă), Patmos 1998.
- MANOLE, Ilie, *Rezumatul Tezei de Doctorat Asistența religioasă în structurile Armatei Romane Moderne (1875-1948)*, Iași 1997.
- MAREȘ, Ioan, *Biserica „Sf. Nicolae” din municipiul Bacău*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1983.
- MARINA, Ovidiu, *Însemnări din Bulgaria*, la intronizarea Patriarhului Chiril, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1954.
- MARINESCU, C., Gh., *Epopoea Marii Uniri*, Galați, 1993.
- Martiriul Sfinților Brâncoveni*, Editura Sofia, ediție redactată și îngrijită de L.S. Desartovici, București, 2007, cf. N. Iorga *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1907.
- MINISTERUL Culturii și Cultelor, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia *România 85 (1918-2003) Documente ale Marii Uniri*, Editura Altip, Alba Iulia, 2003.
- MOLITFELNIC, Ediția a IV-a, EIBMBOR, București, 1984.
- MONUMENTE istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași 1974.
- MORARU, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între 1885 – 2000*, Biserică, Națiune, Cultură, E.I.B.M.B.O.R., București, 2006.
- MORARU, Alexandru, *Catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului*, Editura Arhiepiscopiei, Cluj, 1998.
- NAZARIE, Constantin, *Activitatea preoților de armată în campania din 1916 – 1918*, București, 1920.
- NICOLESCU, Gh., DOBRESCU, Gh., NICOLESCU, A., *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari*, Editura Europa Nova, București, 2000.
- NICOLESCU, Gh., DOBRESCU, Gh., NICOLESCU, A., *Preoți în Tranșee 1941 – 1945*, București, 2000.
- PAPP, Petru, E, *Din trecutul Beiușului - Pagini de glorie și de jertfe*, „Doina”, Tipografie și Librărie, Beiuș 1928.
- PASCU, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1983.

- PĂCURARIU, Mircea, *Cărturari sibieni de altădată*, Editura Dacia Cluj-Napoca, 2002.
- PĂCURARIU, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, Ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 2002.
- PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991.
- PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2., E.I.B.M.B.O.R., București, 1981.
- PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1994.
- PĂCURARIU, Mircea, *Politica Statului ungar față de Biserica românească din Transilvania, perioada dualismului austro-ungar, 1867-1918*, Sibiu, 1986.
- PĂCURARIU, Mircea, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu, (1786-1986)*, Sibiu, 1987.
- PĂCURARIU, Mircea, *Revoluția românească din Transilvania și Banat in anii 1848 – 1849, Contribuția bisericii*, Sibiu 1995.
- PĂCURARIU, Mircea, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Dacia Cluj - Napoca, 2002.
- PĂCURARIU, Mircea, *Studii de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Academiei Române, București 2005.
- PĂIUȘAN, Cristina, CIUCIANU, Radu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945 – 1958*, vol. I, București 2001.
- PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei *Mărășești, locul biruinței cu biserica Neamului*, Tipografia Neamțu, 1924; din *Cuvântarea doamnei Alexandrina Cantacuzino*, Președinta Societății Ortodoxe a Femeilor Române.
- PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei *Amintiri din marele război*, Tipografia Monastirii Neamțu, 1923: *Cuvântare rostită la mormântul lui Ștefan cel Mare de la Putna în 1922*.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Basarabia*, Sibiu, 2003.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Biserica Slujitoare*, Sibiu 1986.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939*. Elie Miron Cristea, Documente și corespondență, Sibiu 1987.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București 1981.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *De la Alecu Russo, la Nicolae de la Rohia*, Sibiu 1977.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *De la Cazania lui Varlaam la Ion Creangă*, Sibiu, 1997.

- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Pagini dintr-o arhivă inedită, Documente literare*, Editura Minerva, București, 1984.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar, 1867-1918. După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu 1986.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Visarion Puiu, corespondență*, vol. I, Sibiu 2005.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie *Visarion Puiu. Documente*, vol. II, Sibiu, 2005.
- POPEANGĂ, Vasile, MUREȘIANU, Ion, B., *Aradul cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri (1908 – 1918)*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 1991.
- POPESCU, Grigore, N., *Preoțimea română și întregirea neamului – chipuri, fapte, suferinți și pilde pentru viitor*, vol. I, Tipografia „Vreamea”, str. Carol, nr. 10, 1940.
- POPESCU, Grigore, N., *Preoțimea română și întregirea neamului – Temnițe și Lagăre*, vol. II, Tipografia „Vreamea”, Str. Carol nr. 10, 1940.
- PORCESCU, Scarlat, *Episcopia Romanului, (Monografie)*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984.
- PUȘCARIU, Sextil, *Brașovul de altădată*, Cluj 1977.
- PUȘCARIU, Sextil, *Memorii*, Ed. Minerva, Buc. 1978.
- ROȘCA, Eusebiu, *Monografia Institutului Seminarial Teologic - Pedagogic „Andreian”*, Sibiu 1911.
- SCURTU, I., ALEXANDRESCU, Ioan, REZACHEVICI, Constantin, STOICA, Ioan, *Enciclopedia de istorie a României*, vol. II, Editura Meronia, București, 2003.
- SIMIONESCU, Paul, *Petru Rareș, Domnul și vremea sa*, Colecția *Orizonturi*, 6, București 1970.
- STANCA, Sebastian, *Contribuția preoțimii române din Ardeal, la Războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, Cluj 1925.
- STEINHARDT, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 1992.
- STOICESCU, Nicolae, *Matei Basarab*, Editura Academiei R.S.R, București 1988.
- SUCIU, I., D., *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977; Arhiva Episcopiei Arad, grupa II, dosar 36 / 1916, actul nr. 4294 / 13 / 26 Septembrie 1916.

- SUCIU, I., D., CONSTANTINESCU, R., *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Edit. Mitrop. Banatului, Timișoara 1980.
- ȘANDRU, Ilie, BORDA, Valentin, *Un om pentru istorie, Patriarhul Miron Cristea*, Casa de editură Petru Maior Târgu-Mureș, 1998.
- ȘERBAN, Ioan, GIURGIU, Dorin, MIRCEA, Ionela, JOSAN, Nicolae, *1918 – 85 de ani – 2003, Dicționarul personalităților Unirii*, Editura Altip Alba Iulia, 2003.
- TOPOLOG, Ion, *Torna, Torna, Fratres*, București, 1971.
- VLAD, I., *Cărturari brașoveni pentru România Mare*, Editura Academiei Aviației și Apărării Antiaeriene „Henri Coandă”, Brașov 1999.
- VLAD, I., *Pagini de istorie brașoveană, Studii și Articole*, Brașov, 1991.
- VLAD, I., *Românismul brașovenilor, Documente 1916-1919*, Editura „Transilvania Expres”, Brașov, 1998.
- VLAD, I., *Brașovul și Marea Unire*, Editura „Dacia Europa Nova” 1996.
- XENOPOL, A.D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ediția a III-a, vol. I, Dacia Anteromană și Dacia Romană, 513 Î. Hr. - 270 după Hr., 1925, București, Editura „Cartea românească”.

IV. STUDII ȘI ARTICOLE

- AIOANEI, Constantin, TRONCOTĂ, Cristian, *Contra Armatei negre a călugărilor și călugărițelor*, în „Magazin istoric”, Anul XXX (1996) – nr. 1 (346), pag. 3.
- AIOANEI, Constantin, TRONCOTĂ, Cristian, *Contra Armatei negre a călugărilor și călugărițelor*, în „Magazin istoric”, (M.I.) serie nouă, An XXX, (1996), nr. 2 (347), p. 17.
- ALEGEREA *Episcopului Cetății-Albe*, în „B.O.R.”, An 42 (1924), nr. 12 (525), pag. 747.
- ALEGEREA, *înmânarea cârjei și înscăunarea I.P.S. Nicolae Corneanu ca Arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului și a P.S. Partenie Ciopron Episcop al Romanului și Hușilor*, în „M.M.S.”, an XXXVIII (1962), nr. 3-4, pag. 133.
- ALEGERI *de Ierarhi*, în „Mitropolia Ardealului” an. VII (1962), nr. 1-2, pag. 160.
- ALEGERI *de Ierarhi*, în „Mitropolia Ardealului” an. VII (1962), nr. 3-6, pag. 181.
- ALEXANDRU, M., Ioniță, *Episcopul Dr. Partenie Ciopron*, în „B.O.R.”, an XCVIII (1980), nr. 9-10, pag. 939.

- ARDEALUL *Răstignit*, în „Arma Cuvântului” (A.C.), An. I (1940), nr. 4-5, pag. 5.
- BANCHET *dat de Episcopul militar*, în „Telegraful Român”, (1925), Nr. 48-49.
- BĂRBIERU, Ermil, *Sărbătoarea Cuviosului Partenie la Episcopia Romanului*, în „M.M.S.” an XLI (1965), nr. 1-2, pag. 117.
- BĂRDIER, Al., – *Datoriile ceasului de față* în „A.C.”, an. I (1940), nr. 6 – 7, Oct. – Noi., pag. 28.
- BĂRDIERU, Al. – *Câteva vechi mărturii despre Preoții militari* – în „A.C.”, an III (1942), Nr. 1 – 3, pag. 32 – 33; Protopopul Lazăr Asachievici, este tatăl lui Gheorghe Asachi. Vezi Econom D. Furtună, în „Biserica Ortodoxă Română”, (1933), nr. 1 – 2, pag. 44.
- BĂRDIERU, AL., *Slujitorii Altarului și războiul*, în „A.C.”, an IV (1943), nr. 1 – 4, pag. 21.
- BONTEANU, Arhim., Teodosie – *La moartea Mitropolitului Pimen*, în „V.M”, an. II (1934), nr. 9 – 10, Decembrie, pag. 194.
- BONTEANU, Theodosie, *Monahismul și Legea bisericească din 1925*, în „Viața Monahală”, Redacția Sf. Mănăstiri Cetățuia Iași, An I, nr. 5, Iulia 1933, pag. 155.
- BOȚOCAN, Ioan – *Cultul șefilor* – în „A.C.”, An. II (1941), nr. 1.
- BOȚOCAN, Ioan – *La depunerea jurământului elevilor T.T.R., la școala de echitație a cavaleriei Sibiu*, în „A.C.”, an. II (1941), nr. 3 – 4, pag. 28.
- C.P. *Vizita D-lui Mareșal Antonescu în Basarabia*, în „A.C.”, An III (1942), nr. 1-3, pag. 46.
- C.P. *Ziua Eroilor la Alba Iulia*, în „A.C.”, an III (1942), nr. 4-6, pag. 99.
- CANTOR, Nicolae, *Dr. Ioan Stroia*, în „Îndrumător pastoral” I, Alba Iulia (1977), pag. 247.
- CENTENARUL *Facultății de Teologie din București*, în revista „Studii Teologice”, seria a II-a, an. XXXIV, (1982), nr. 1-2, pag. 38.
- CERNOVODEANU, Paul, *Epoca lui Constantin Brâncoveanu*, în „Istoria Românilor” Vol. V, București 2003 Editura Academiei, pag. 248.
- CHIRIAC, C., *Prea Sfințitul Episcop Partenie Ciopron octogenar*, în „M.M.S.” An.LII (1976) nr. 3-4, pag. 610.
- CIOBOTEA, Dan, Ilie, *Elemente ale religiei geto-dacilor favorabile procesului de creștinare a strămoșilor*, în „Studii teologice”, Seria a II-a, Anul XXVIII (1976), Nr. 7-10, București, pag. 617.

- CIOPRON, Partenie, *Începem*, în „A.C.”, organ oficial al Episcopiei Militare, an I (1940), nr. 1, pag. 1.
- CIOPRON, Partenie, *Începem*, în „A.C.”, An I (1940), Nr. 1, pag. 2
- CIOPRON, Partenie, *Omagiu Î.P.S Pimen ...* în „Viața Monahală”, An. I, (1934) nr. 11-12, pag. 302-303.
- CIOPRON, Partenie, *Pastorală de Paști (1940)*, în „A.C.”, an. I (1940), Mai, nr. 1, pag. 6.
- CIOTORAN, Gabriel, *Carol al II-lea încalcă testamentul Regelui Ferdinand*, în „Historia”, Revistă de istorie, An VII, (2007) Nr. 66, Iunie, pag. 36.
- CIUREA, Al., I. – *Drept credinciosul voievod Ștefan cel Mare în evlavia poporului român* – în „Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești”, E.I.B.M.B.O.R., lucrare alcătuită de Nestor, arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, București, 1987, pag. 596.
- COJOCARU, Haralambie, Asist. Univ., *Misionarism*, în „A.C.”, an. II (1941), nr. 1, pag. 33 – 34.
- COLAN, Nicolae, *Amintiri*, în „Mitropolia Ardealului”, Anul XI (1966), nr. 7-8, pag. 469-474.
- Colonel (r) Ioan Strujan, *Apărarea Patriei în „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”*, în revista „Armata și Biserica”, Nr. 4 / 1996. pag. 66.
- CONFERINȚA preoțescă a tractului Sibiu, în „Telegraful Român”, (1908), Nr. 118.
- CONFERINȚĂ preoțescă în tractul Alba-Iulia, în „Telegraful Român”, (1908), nr. 89.
- CONFERINȚA preoților militari din Armata I, în „Arma Cuvântului”, An II (1941) Nr. 1 pag. 47.
- CONFERINȚĂ a preoților militari la București, în „A.C.”, An I (1940), Nr. 1, pag. 30 – 31.
- CONFERINȚELE învățătoarești din Cercul Săliște, în „Telegraful Român”, supliment la nr. 41, din 14/27 aprilie 1901.
- CONFERINȚELE învățătoarești, Cercul Săliște, în „Telegraful Român”, (1902), Nr. 48.
- CORNEANU, Ioan, *Procesul intentat de autoritățile ungurești, părintelui Vasile Lucaciu la Tribunalul Regal din Satu – Mare, 8 Iulie 1889*, în „Dacoromania”, Fundația „Alba Iulia 1918, pentru unitatea și integritatea României”, Alba Iulia, nr. 27/2006, pag. 13.

- CRAINIC, Nichifor, *Sună învierea neamului nostru*, în „Magazin istoric”, An. XLI (2007) - serie nouă - nr. 8 (485), August, pag. 4; Citat din N. Crainic, *Zile albe zile negre „Memorii”*, Casa Editorială Gândirea, București, 1991.
- CREȚU, Gheorghe, *Armata și Biserica: Două realități, două puternice argumente ale dăinuirii noastre*, în „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 105 – 108.
- CRONICA bisericească internă, în „B.O.R”, Seria II, An 43(1925), nr.9 (534), pag. 549.
- CU PRILEJUL *alegerilor episcopale. Un gest de mare ținută morală și patriotică*, în „A.C.”, an V (1944), nr. 1-4, pag. 61 – 62.
- DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei – *Alocuțiune ținută la Simpozionul Armata și Biserica, instituții fundamentale ale unității și continuității românești* - Iași, 19-22 februarie 1996, în „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 10.
- DASCĂLU, Sextil, S., *Lacrimi de fericire. Note de jurnal* – în „A.C.”, an. IV (1943), nr. 5 – 6, pag. 45 – 46.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Misionarism în mijlocul trupei* – în „A.C.”, an I, (1940), Dec., nr. 8, pag. 11
- DĂNCILĂ, Ioan, *Drumuri pastorale ale P.S. Episcop al Armatei*, pe lunile Martie – Aprilie – în „A.C.”, an. II (1941), nr. 3 – 4, pag. 36-37.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Drumuri Pastorale. Episcopul Armatei în mijlocul prizonierilor sovietici din lagărul Budești*, în „A.C.”, an IV (1943), nr. 10 – 12, pag. 55.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Momente pastorale. Grijă pentru sănătatea sufletească a trupei* – în „A.C.”, an. II (1941), nr. 3 – 4, pag. 12.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Să ne strângem rândurile* - în „A.C.”, an. I (1940), nr. 1, pag. 9 – 10.
- DĂNCILĂ, Ioan. *Cu noi este Dumnezeu - Bravilor noștri ostași de pe zonă*, în „A.C.”, An I (1940), Nr. 2-3, pag. 5.
- DĂNCILĂ, Ioan, Dl. General Antonescu – *Către slujitorii altarelor* - în „A.C.” An I (1940) Nr. 6-7, Oct. - Nov., Pag. 3.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Călătorii Misionare*, în „A.C.”, an I (1940), nr. 4-5, pag. 38.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Cu Crucea pe pământul dezrobit*, în „A.C.”, an. II (1941), nr. 8-9, pag. 1, 3.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Spicuri din strădaniile P.S. Episcop al Armatei în actualul război*, în „A.C.”, an III (1942), nr. 1-3, pag. 11.
- DĂNCILĂ, Ioan, subinspectorul Clerului Militar, *Rugăciune*, în „A.C.”, An IV (1943), nr. 1-4, pag. 24.

- DĂNCILĂ, Ioan, subinspectorul Clerului Militar – *Exemple pilduitoare I, Ministrul*, în „A.C.”, an IV (1943), Mai – Iunie, nr. 5 – 6, pag. 4.
- DĂNCILĂ, Ioan, *Trei ani de rodnică păstorire*, în „A.C.”, An I (1940), nr. 6-7, pag. 9.
- DEICA, Justin, D., Confesor Militar *Biserica și eroii neamului*, în „A.C.”, an. IV (1943), nr. 1 – 4, pag. 27.
- DINTR-O *pastorală către clerul armatei*, în „Telegraful Român” (1937), nr. 50.
- DIȚĂ, Alexandru, V., *1415. Semnificația politică a unui act religios: Aducerea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava*, în „Armata și Biserica” nr. 4 / 1996, pag. 52 – 56.
- DRUMURI *Misionare*, în „A.C.”, an II (1941), nr. 1, pag. 44.
- Dumitru PELIGRAD, *Episcopul ...*, în „T.R.”, Nr. 7-8/1995; Onisifor Ghibu „Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură” Cluj Napoca, 1981, p. 360.
- DUMITRU, Axinte, M. – *Mărturii străine despre ostașul român* – în „A.C.”, an I (1940), Nr. 6 – 7, pag. 20.
- DUMITRU, Axinte, M. – *Mărturii străine despre ostașul român* – în „A.C.”, an II (1941), Nr. 1, pag. 21.
- DUMITRU, Axinte, M., recenzie la cartea Părintelui C. Bobulescu *Fete bisericești în războaie, răzvrătiri și revolții*, Chișinău 1930, în „A.C.”, an. I (1940), nr. 6 – 7, Oct. – Nov., pag. 47.
- EFTIMIE, Luca, Episcop al Romanilor și Hușilor, *Clericii Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în războiul din 1916-1918*, în „B.O.R.”, an CXVI, (1978), nr. 11-12.
- EPIFANIE, Norocel, Tomitanul, episcop vicar, *Figuri luminoase de slujitori bisericești din sec al XIX-lea, luptători pentru cultura și unitatea neamului*, în Volumul *Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de jos în trecut și astăzi*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați 1981, pag. 127 – 128.
- EPISCOPUL *armatei în mijlocul ostașilor din Ardeal*, în „T.R.”, an. LXXIV (1924), nr. 33-34.
- EPISCOPUL *armatei P.S. Sa Părintele Justinian Teculescu*, în „Telegraful Român”, Anul LXXI (1923), Nr. 35.
- EPISCOPUL *Armatei pe Front*, în „A.C.”, an. V (1944), nr. 1-4, pag. 64.
- FLOREA, Pătroiou – *Un cerc pastoral printre ostași* – în „A.C.”, an IV (1943), nr. 1 – 4, pag. 57.

- GALERIU, Constantin, N., *Preotul Profesor Constantin Gh.. Nazarie – cincizeci de ani de la moartea sa*, în „Studii Teologice”, („S.T”). seria II-a, Anul XXIX (1977), nr. 1-2, pag. 178.
- GAZETA Transilvaniei (G.T.), din 7 apr. 1922.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 9, din 15 / 28, ian. 1919.
- GAZETA Transilvaniei, din 12/25, ianuarie 1919.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 27 /1919.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 45 din 22 decembrie – 4 ianuarie 1919.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 78 din 10 aprilie 1922.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 134 din 4 iulie 1915.
- GAZETA Transilvaniei, nr. 236/ 1919.
- GEORGESCU, Gh. – *Carte de rugăciuni pentru soldați* – în „A.C.”, an. I (1940), nr. 1, pag. 27
- GIURGIU, Dorin, *Participarea corpului didactic din comitatul Alba de Jos la pregătirea și desfășurarea marelui act de la 1 Decembrie 1918*, în „Apulum” XXXIX, 2002, pag. 536.
- GRECU, George – *Rolul bisericii în trecutul țării noastre* – în „Viața Monahală” , an. I, (1933), nr. 5, Iulie, pag. 144-145.
- ICHIM, Eugen - *Ctitorul bisericii din Ivești, Generalul Nicolae Șova* – în „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 221.
- INSTALAREA *protopresb. Dr. Ioan Stroia*, în „Telegraful Român”, (1908), Nr. 55.
- INSTALAREA *protopresb. Dr. Ioan Stroia*, în „Telegraful Român”, (1908), Nr. 56.
- INSTALAREA *protopresb. Dr. Ioan Stroia*, în „Telegraful Român”, (1908), Nr. 57.
- INSTALAREA *protopresbiterului Dr. Ioan Stroia*, în „Telegraful Român”, (1901), Nr. 24.
- INSTALAREA *protopresbiterului Dr. Ioan Stroia*, în „Telegraful Român”, (1901), Nr. 41.
- INVESTIREA *noilor Episcopi*, în “Telegraful Român”, (1925), Nr. 46-47.
- INVESTIREA *noului Episcop al Armatei, P.S. Partenie Ciopron*, în „Telegraful Român”, (1937), nr. 42.
- IOAN, P.S. *Episcop al Armatei*, în “T.R.”, (1937), Nr. 17.
- IONIȚĂ, Alexandru, M., *Episcopul Partenie Ciopron*, în „B.O.R.”, An. XCVIII (1980), nr. 9-10, pag. 940.

- IORDACHE, Anastasie, *România în anii primului Război Mondial* în „Istoria Românilor”, vol. VII, Tom. II, Editura Enciclopedică, București, 2003, pag. 354.
- ÎNSEMNĂRI *mărunte. Știri*, în „B.O.R.”, Seria II, An 43 (1925), nr. 11(536), pag. 719.
- JOSAN, N., *Cărturarii județului Alba în slujba Unirii Transilvaniei cu România*, în „Apulum”, XXXVII/2, Alba Iulia, 2000, pag. 189-190.
- JOSAN, N., *Marea Unire în paginile „Unirii”*, în „Unirea” de Alba Iulia, vineri 28 noiembrie 2003, pag. 4.
- JUREBIȚĂ, George, *Buletinul Episcopiei Cetății Albe – Ismail*, an IX (1932), nr. 8.
- JUSTINIAN, *Episcopul armatei. P.S. Sa Justinian Teculescu*, în „T.R.”, anul LXXI (1923), nr. 35.
- JUSTINIAN, *Episcopul*, în “Telegraful Român”, An. LXXX (1932), nr. 53.
- LĂCĂTUȘU, Ioan, *Episcopul Iustinian Teculescu militant pentru unitatea națională a românilor*, în „Apulum” XXXI, (1994), pag. 407-408.
- LĂUDAT, I., D., *P.S. Episcop Partenie Ciopron s-a mutat la Domnul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LVI, (1980), nr. 6-8, pag. 615
- LECTURĂ *bună pentru ostași*, în „A.C.”, An I (1940), Nr. 2-3, pag. 37.
- LUCA, Eftimie, *Episcop al Romanului și Hușilor, Clerici Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în războiul din 1916 – 1918*, în „B.O.R.”, An. CXVI, (1978), Nr. 11-12, pag. 1266.
- MACOVESCU, George – *Introducere la Independența României – documente diplomatice 1873 – 1881*, Editura Academiei R.S.R., pag. XXI.
- MANOLE, Ilie – *Publicații religioase pentru instituția clerului militar* – în „Armata și Biserica”, București, 1996, pag. 203.
- MANOLE, Ilie și NICOLESCU, Andrei, *Studiu introductiv la volumul „Preoți în tranșee 1941-1945”*, pag. VIII–IX.
- MANOLE, Ilie, – *Publicații religioase pentru instituția clerului militar* în „Armata și Biserica”, nr. 4 / 1996, pag. 191.
- MANOLE, Ilie, *Argument*, în „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 5 – 6.
- MANOLE, Ilie, *Publicații religioase pentru Instituția Clerului Militar*, în revista „Armata și Biserica”, nr. 4/1996, pag. 191.
- MATEESCU, Mirela, Sorina, *Țara Românească, de la Radu cel Mare la Neagoe Basarab* în „HISTORIA”, revistă de istorie, an VII, (2007) Nr. 67.
- MATEI, Popescu – *Eroii* – în „A.C.”, an. I (1940), nr. 2 – 3, pag. 10, 12.

- MĂȚĂ, Cezar, *Arhivele Militare Românești privind activitatea confesională pe frontul de Est*, în „Armata și Biserica”, nr. 4/1996.
- MIHAIL, Paul – *Contribuția Episcopului Melchisedec la Războiul pentru Independență* – în „B.O.R.”, an. XCV (1977), nr. 5 – 6, pag. 420.
- MLADIN, Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *La aniversarea a 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România*, în „Mitropolia Ardealului”, An XXIII (1978), nr. 10-12, octombrie-noiembrie, pag. 706.
- MLADIN, Nicolae, profesor la Institutul Teologic Universitar Sibiu, *Teologia Morală*, în „Mitropolia Ardealului”, (M.A.) An VI (1961), Nr. 11-12, p. 779.
- MOARTEA lui *Vasile Saftu*, în „G.T”, din 7 Aprilie 1922.
- MOISESCU, Gh., I., *Ioan Episcopul Armatei*, în „B.O.R.”, An LV (1937), Nr. 3-4, pag. 241.
- MOISESCU, Gheorghe, I., *Alegerea, hirotonia și investirea noului Episcop al Armatei*, în „B.O.R.”, an LX, (1937), nr. 7-10, pag. 583.
- MOMENTE și drumuri pastorale, în „A.C.”, an IV (1943), nr. 5-6, pag. 54-55.
- MURARIU, Protos, Modest, *Schitul „Sf. Ioan Botezătorul” de la Alba Iulia*, în „Îndrumător pastoral” I, (Î.P.) Alba Iulia, 1977, p. 231.
- NĂSTASE, Gh., – *Troița* - în „A.C.”, an IV (1943), nr. 10 – 12, pag. 15.
- NESTOR, Vornicescu, Severineanul – *Acte și fapte de întrajutorare ortodoxă în 1877* – în „Ortodoxia”, an. XXIX (1977), nr. 2, pag. 136 – 137.
- NOUL Episcop al Armatei, în „Revista Teologică”, 1937, pag. 260.
- NU *zadarnic străbunii eroi au luptat. Cinste și recunoștință eroilor de la Mărășești, Oituz, Mărăști, 1917-1967*, în „M.M.S”, An. XLIII (1967), nr. 7-8, pag. 457.
- O personalitate marcantă a spiritualității românești din Covasna, Justinian Teculescu (1865-1932)*, în „Plai mioritic covăsnean”, (2002), nr.1, pag. 4.
- ORGANIZAREA *clerului militar*, în „Telegraful Român”, an. LXIX, (1921), nr. 38.
- ORGANIZAREA *clerului militar*, în „Telegraful Român”, an. LXIX (1921), nr. 62.
- OTU, Petre, *Din activitatea Episcopului General de Brigadă dr. Partenie Ciopron în anii 1940-1948*, în „Revista de Istorie Militară” (R.I.M.) „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996. Ediție coordonată de Comandor Ilie Manole, București 1996.
- OTU, Petre, *Observatori militari americani pe frontul românesc*, în „Magazin istoric”, An XLI, (2007), nr. 12 (489), Decembrie, pag. 27.
- OȚOIU, Ioan, *Adunarea desp. V. Săliște al “Asociațiunii” la Cacova*, în “Telegraful Român”, An 56 (1908), Nr. 77.

- PAIU, Costache, I. – *Cu fața la dușmani* – în „A.C.”, Organ Oficial al Episcopiei Militare, anul II (1941), nr. 1, pag. 35.
- PARTENIE, Ciopron, Episcopul Armatei – *Pastorală către oștire, cu prilejul sfintei sărbători a Învierii Domnului din anul 1944, transmisă prin preoții militari* – în „A.C.”, an V (1944), nr. 1 – 4, pag. 2, 4-5.
- PARTENIE, Ciopron, Mitropolia Iași – *Omagiu Înalt Presfințitului Mitropolit Pimen cu ocazia jubileului de 25 de ani de Arhipăstorie*, „Viața Monahală”, an. I, (1934), nr. 11 – 12, Ian. – Feb., pag. 302, 306.
- PARTENIE, Episcop al armatei – *Pastorală de Paști*, (1940), în „A.C.”, an. I, (1940), nr. 1, Mai, pag. 5.
- PARTENIE, Episcop al Armatei Române, Inspector al Clerului Militar – *Pastorală de Paști – Tuturor ostașilor din toate armele, har, milă și pace de la Dumnezeu și Mântuitorul Iisus Hristos, iar de la Noi, arhierească binecuvântare* – în „Arma Cuvântului”, an. I (1940), nr. 1, pag. 6 – 7.
- PARTENIE, Episcopul Romanului și Hușilor, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S”., an XXXVIII (1962), nr. 9-12, pag. 641.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „Arma Cuvântului”, (A.C). Anul IV, (1943), nr. 1-4, Editura Episcopiei Militare Alba Iulia, pag. 7.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală de Nașterea Domnului*, în „A.C.”, an IV (1943), nr. 10-12, pag. 6.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală la Învierea Domnului*, în „A.C.”, An. I (1940), nr. 1, pag. 4.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală la Învierea Domnului*, în „A.C.”, an II (1941), nr. 3-4, pag. 2-3.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală de Nașterea Domnului și Anul Nou*, în „A.C.”, an. I (1940), nr. 8, pag. 3.
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „A.C.”, An. III (1942), nr. 10-12,
- PARTENIE, Episcopul Armatei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „A.C.” An IV (1943), nr. 10-12, pag. 7.
- PARTENIE, Episcopul Romanilor și Hușilor, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an XXXIX (1963), nr. 3-4, pag. 155.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „A.C.”, an V (1944), nr. 1-4, pag. 2, 5, 6.

- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an LI (1975), nr. 3-4, pag. 381.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an XLI (1965), nr. 3-4.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an XLII (1966), nr. 3-4, pag. 140.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an XLIII (1967), nr. 3-4, pag. 227.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an XLIV (1968), nr. 3-4, pag. 125.
- PARTENIE, *Pastorală de Învierea Domnului*, în „M.M.S.”, an L (1974), nr. 3-4, pag. 163-164.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an L (1974), nr. 9-12, pag. 671.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an LI (1975), nr. 9-12, pag. 625.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an LII (1976), nr. 11-12, pag. 608.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an XLVIII (1972), nr. 9-12, pag. 693.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an. XLI (1965), nr. 11-12, pag. 597.
- PARTENIE, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în „M.M.S.”, an. XXXIX (1963), nr. 11-12, pag. 651.
- PAVEL, Arhid., Foca (veteran de război decorat pe frontul de luptă), *Regretatul Episcop al Armatei Dr. Partenie Ciopron*, în „Telgraful Român”, an CXLII (1995), nr. 21-24.
- PĂCURARIU, Mircea – *90 de ani de la Proclamarea Independenței de Stat a României – Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Războiul de Independență*, în „B.O.R.”, Anul LXXXV, (1967), nr. 5 – 6, pag. 606.
- PĂCURARIU, Mircea, *Dr. Ioan Stroia*, în „Cărturari sibieni de altădată”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2002, p. 324.
- PĂCURARIU, Mircea, *90 de ani de la proclamarea Independenței de Stat a României*, în „B.O.R.”, An. XXXV, (1967), Nr. 5-6, pag. 611.

- PĂCURARIU, Mircea, *O încercare de deznaționalizare a românilor: Episcopia Greco-Catolică maghiară de Hajdudorogh*, în „M.A.”, An XXIII, (1978), nr. 7-9, iulie-septembrie, pag. 482.
- PĂCURARIU, Mircea, *Postfață* la „Cartea de aur a satului Cacova – Fântânele”, pag. 94.
- PĂCURARIU, Mircea, *Preotul Colonel Ioan Dăncilă*, în „Cărturari sibieni de altă dată”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2002, pag. 473.
- PĂCURARIU, Mircea, *Preoți Militari Români în al doilea Război Mondial*, în „Studii de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române”, Editura Academiei Române, București 2005, pag. 443.
- PĂUNAȘ, *Instalarea preotului Iacob Șteflea. Concertul „Reuniunii de cântări”*, în „Telegraful Român”, (1901), Nr. 126.
- PELIGRAD, Dumitru, *Episcopul armatei, Dr. Ioan Stroia, - 130 de ani de la naștere*, în „T.R.”, (1995), Nr. 7-8.
- PENTELESCU, Aurel, *Înființarea Episcopiei Armatei. Episcopii militari*. în „Armata și Biserica”, Nr. 4 / 1996, București, pag. 176 ; „Revista de istorie militară”, nr. 3 (20), 1993, pag. 38.
- PENTELESCU, Aurel, PREDA, Gavriil, *Justinian Teculescu, primul episcop al Armatei Române*. Documente inedite, în „Grai Românesc”, (G.R.), Foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Covasnei și Harghitei, an. VII, (2005), nr. 4 (29), pag.7;
- PENTELESCU, Aurel, PREDA, Gavriil, *Justinian Teculescu...*, în „Angustia”, (Ang.) Istorie, Sociologie, Editura Angustia, Sf. Gheorghe, Nr.10, 2006, pag. 127.
- PENTRU *sufletul Basarabiei*, în „A.C.” an II (1941), nr. 8-9 , pag. 6.
- PETCU, Cristian, *Primul Patriarh Miron Cristea, personalitate a culturii române*, în „Historia”, Revista de istorie, An VII, (2007), Nr.72 , Decembrie, pag. 35.
- PETRACHE, Nicolae, *Luptătorii Neamului și ai Crucii*, în „A.C.”, an. IV (1943), nr. 5-6, pag. 14.
- PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei – *Cuvânt către preoți la începutul războiului*, în „Viața Monahală”, an. I (1934), nr. 11 – 12, pag. 335.
- PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Carte Pastorală de Anul Nou* (1924), în „Mărășești, Locul biruinței cu biserica Neamului”, Tipografia Monastirei Neamțu, 1924.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Armata și Biserica*, în „T.R.” an 142 (1995), nr. 13-14. Cuvânt rostit la Cercul Militar Sibiu, la 16 III 1995.

- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Episcopul Chesarie al Buzăului*, în volumul „De la Cazania lui Varlaam, la Ion Creangă”, Sibiu, 1997, pag. 193.
- PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Marina Hociotă. Maica Mina din Săliștea Sibiului „O nouă Ecaterina Teodoroiu”* în „Dascăli de cuget și simțire românească”, Editura Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 458-459.
- POP, Partenie – *Clerici ortodocși alături de poporul român în lupta pentru unitate națională* – în „M.A.”, An. XXIII, (1978), nr. 10 – 12, pag. 778.
- POPESCU, H., Ioan – *Să luăm aminte!*, în „A.C.”, an IV (1943), nr. 1 – 4, Ianuarie – Aprilie, pag. 36.
- POPESCU, H., Ioan, Confesor Batal. 20 V.M., în rubrica, *Cronica Războiului*, sub titlul, *Prin Munții Crimeei*, în „A.C.”, An. III (1942), Nr. 7-9, pag. 175.
- POPESCU, Mih., „Sprijinul dat Bisericii Ortodoxe din Ardeal de frații din Principate”. Extras din revista „Țara Bârsei”, Tip. „Unirea”, Brașov, Str. I. G. Duca 20, 1936, pag. 1, act aflător La Arh. Stat. Min. Instr., Dos. 1830/1851, pag. 1.
- Pr. Lector Vasile Merticariu, *Sfinții Militari în spațiul românesc*, în „Armata și Biserica”, Nr. 4 / 1996, Pag. 119 – 126.
- PRAZNICUL *Învierii la Alba Iulia*, în „A.C.”, an II (1941), nr. 3-4, pag. 43.
- PRELEGERILE *publice ținute în școala din Săliște*, în „Telegraful Român”, (1901), nr.143.
- PRINȚUL *moștenitor român în Ardeal*, în „T.R.”, An LXVII, (1919), Joi 10 Aprilie.
- R. *Cinci ani*, în „A.C.”, an III (1942), nr. 7-9, pag. 129-130.
- RADU, Vulpe – *Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei române* – în volumul *De la Dunăre la Mare*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și a Dunării de Jos, Galați, 1977, pag. 21.
- RĂȘCANU, Gabriel, Arhimandrit, *Datoriile preotului în armată*, în „B.O.R.”, An. IV, 1877-1878, pag. 173-180.
- RED. *Ziua Dreptății*, în „A.C.”, an II (1941), nr. 5-7, pag. 2.
- REDACTIA, *Doliul Național*, în „A.C.”, An I (1940), nr. 2-3, pag. 1, 3.
- REGULAMENT *pentru punerea în aplicare a Legii Privitoare la organizarea clerului militar*, 1924.
- REUNIUNEA *pompierilor din Comitatul Săliște*, în „Telegraful Român”, (1907), Nr. 104.
- REVISTA *Teologică*, An I, (1907), Nr. 1, ian. (copertă).

- REVISTA *Teologică*, Nr. 4, aprilie 1937, p. 206.
- REZACHEVICI, C., *Vasile Lupu – O domnie frământată de țeluri înalte*, în „Istoria Românilor” Vol. V, București 2003, pag. 144-145.
- REZACHEVICI, C., *Viața politică la mijlocul secolului al XVII – lea. Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, în „Istoria Românilor”, Vol. V, coordonator Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București 2003 pag. 119.
- RUBRICA *Știri*, din „B.O.R”., An 43 (1925), nr. 1 (526), pag. 63.
- RUSU, Augustin, – *Personalitatea preotului în structurile militare – în „Armata și Biserica”*, nr. 4 / 1996, Pag. 256.
- RUSU, Iosif, *Episcopul Justinian Teculescu*, în „Îndrumător pastoral” I, (Î.P.) Alba Iulia, 1977, p. 253.
- SCRIBAN, Iuliu, *Comentariu la Cartea de predici Pentru neam și pentru Lege*, în „B.O.R” (1932), nr. 2, pag. 172.
- SCRIBAN, Iuliu, *Episcopul Justinian Teculescu Pentru neam și lege. Cuvântări și predici*, Sighișoara, 1931, în „B.O.R”., Anul L, (1932), nr. 2, (611), pag. 171.
- SCRIBAN, Iuliu, *Hirotonirea episcopului oștirii*, în „B.O.R.”, Seria II, An 43 (1925), Nr. 7 (532), p. 437.
- SCRIBAN, Iuliu, *Moartea Episcopului Justinian Teculescu al Cetății Albe*, în „B.O.R.”, An L (1932), Nr. 9, pag. 608, 610.
- SCURTU, Ioan, *Portrete în paralel: Carol I – Ferdinand*, în „Historia”, Revistă de istorie, An VII, (2007), Nr. 66, Iunie, pag. 12.
- SECAȘ, Gheorghe – *Cărți și Reviste – în „A.C.”*, an. I (1940), nr. 8, pag. 29 – 30.
- SECAȘ, Gheorghe – *Cerc civil – militar în Alba Iulia*, în „A.C.”, an II (1941), nr. 1, pag. 41.
- SFINȚIREA *capelei ortodoxe române din Diciosânmărtin*, în „Telegraful Român”, an. LXIX (1921), nr. 88.
- SINODUL *preoțimii din Sfânta Mitropolie ortodoxă română* în „Telegraful Român”, An LXVII, (1919), Nr. 28.
- SINODUL *protopresbiterial al tractului Săliște*, în „Telegraful Român”, (1908) Nr. 22.
- SPICUIRI *din Pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „B.O.R.”, An. LXXX (1962), nr. 5-6, pag. 538.
- STAN, Constantin, I., și ȘERBAN, Ioan, *Călătoria generalului Henri M. Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie 1918- ianuarie 1919)*, în „Apulum” XXXVIII/2, 2002, pag. 176.

- STĂNESCU, Marin, C. – *România Mare – visul românilor americani* – în „Magazin Istoric”, an. XXXIV (2001), Serie nouă, nr. 3 (408), pag. 45 – 46.
- STĂNILOAE, D., *Ortodoxia românească și Patria*, în „Ortodoxia”, An XXXII, (1980), Nr. 4, Octombrie - Decembrie, pag. 580.
- STĂNILOAIE, Dumitru, IONESCU, Ion, PĂCURARIU, Mircea, GEORGESCU, Ilie, ELIAN, Al., VASILESCU, Emilian, CIUREA, Al., I., CHIALDA, Mircea, PORCEASCU, Scarlat, RĂMUREANU, Ioan și VORNICESCU, Nestor – *Cincizeci de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate.* – în „B.O.R.”, an. LXXXVI (1968), nr. 11 – 12, pag. 1333.
- STOENESCU, Alex, Mihai, *Maria și Ferdinand*, în „Historia”, An VII, Nr. 66, Iunie 2007, pag. 21.
- STRĂJAN, Ioan, *Mihai Viteazul*, în revista „Dacoromania”, nr. 27, Alba Iulia, 2006, pag. 2.
- STROIA, I., *Predică la duminica a II-a după Rusalii*, în „Revista Teologică”, (1907), Nr. 1, p. 398.
- STUPCANU, Teoctist – *Activitatea călugărilor din Eparhia Moldovei în timpul Războiului – Campania din 1916* – în „Viața Monahală”, Iași, an. I (1934), numărul 11 – 12, pag. 322.
- SUNT *Ostaș*, în „A.C.”, An V (1944), nr. 1-4, pag. 62 – 63.
- ȘERBĂNESCU, Nicolae, *Un veac de la Proclamarea Independenței de Stat a României 1877 – 9 Mai 1977* – în „B.O.R.”, an. XCV (1977), nr. 56, pag. 381.
- ȘOFRON Vlad, *Institutul Teologic de grad universitar Sibiu, întemeierea și dezvoltarea școlii sub episcopul Vasile Moga (1811-1845)*, în „Mitropolia Ardealului”, An 6, (1961), Nr. 11-12.
- ȘOFRON, Vlad și PĂCURARIU, Asistent Mircea, *Istoria Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu (1811-1961)*, în „Mitropolia Ardealului”, (M.A.), An VI, (1961), nr. 11-12 noiembrie-decembrie, pag. 720
- TAMAȘ, Corneliu, LĂCUSTĂ, Ioan, *Pasiunea lui Ioan Bulacu, un țaran ca toți țaranii*, (I), în „Magazin Istoric”, Anul XII (1978), nr. 9, (138), pag. 14.
- TECULESCU, Ioan, *Predică în duminica a V-a a Paresimilor*, în „Revista teologică”, Anul I, (1907), nr. 4, pag. 159 – 165.
- TECULESCU, Ioan, protopop, *Mulțumită*, în „Telegraful Român”, An LXVI (1918), nr. 49-50.

- TELEGRAFUL *Român*, An LXVI, (1918), Nr. 49-50.
- TELEGRAFUL *Român*, (T.R.), An. LXIX (1921), nr. 88.
- TEODOR, Gheorghe – *Pe zonă* – în „Arma Cuvântului”, An I (1940), Nr. 2-3, Tipografia „Alba”, pag. 13.
- TUDOR, Ilie, *Vindecați-vă inima la Covasna*, în Revista „Formula As”, an XI (2001), nr. 38 (483), pag. 6.
- UNDREA, în „Magazin Istoric”, An XLI, Serie Nouă, Nr. 12 (489), Decembrie 2007, pag. 65.
- VASILESCU, Gheorghe, *Asistența Religioasă în Oastea Țării Românești în 1850-1870*, în Revista „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 129, Ediție coordonată de Comandor Ilie Manole: cf. Arhiva Mitropoliei Ungro - Vlahiei, Dosar Nr. 1628 / 1850, fila 1.
- VENIAMIN Monahul - † *Mitropolitul Pimen al Moldovei* în „Viața Monahală”, an. II (1934), nr. 9 – 10, Decembrie, pag. 198.
- VICOVAN, Ion, *Autocefalia și Patriarhatul Bisericii Ortodoxe Române*, în revista „Armata și Biserica”, nr. 4/1996, pag. 80.
- VORBIREA *de instalare a Prot. Dr. Ioan Stroia*, în “Telegraful Român”, (1908), Nr. 59.
- ZAMFIRESCU, Dan, *Ortodoxia luptătoare. Meditație la tabloul votiv de la Cozia*, în „Armata și Biserica”, Nr. 4/1996, pag. 57 – 62.